

Mi is a Magyar Nemzeti Helynévtár célja és feladata?*

1. A Névtani Értesítő 37. számában rövid írásban tájékoztattuk a szélesebb szakmai közvéleményt arról, hogy a magyar névkutatók egy csoportja tudományos programot hirdetett meg a magyar helynevek legszélesebb állományának egybegyűjtésére, a Magyar Nemzeti Helynévtár (MNH) létrehozására (HOFFMANN–TÓTH 2015). MIKESY GÁBOR írása nyomán (l. a Névtani Értesítő jelen számában) be kell látnunk azonban, hogy hibáztunk akkor, amikor a program egyes részleteit nem fejtettük ki alaposabban. Mentségünkre szolgáljon, hogy az elhagyott információk egy részét vagy ismertnek tekintettük (mert már több ízben is szoltunk róla), vagy pedig evidenciaként kezeltük. Úgy tűnik azonban, mégis szükséges előhozni ezeket a részletkérdéseket is.

Egy nyelv helynévtárát – különösen ha azt a nyelvet viszonylag nagy területen és sokan beszélnek – egybeállítani igen összetett tudományos feladat, hatalmas munkát követel meg az arra vállalkozóktól. Valójában mindez egyetlen, jól körülhatárolható tudományos programként nem is fogható fel, hanem csakis évtizedeken, sőt évszázadokon át húzódó folyamatnak tekinthető, amelynek vannak csendesebb és intenzívebb szakaszai. Ezt mutatják azoknak a nyelveknek a példái is, amelyek nálunk e téren jóval előbbre tartanak. E munkát az utóbbi évtizedekben – noha jellegzetesen interdiszciplináris feladatról van szó – jellemzően nyelvészeti, névtani felkészültségű kutatók végzik el.

Az MNH programjának felvázolásával azt kívántuk jelezni, hogy szakmai szempontból elérkezettnek látjuk az időt arra, hogy a magyar helynevek dokumentálásában a tudományos kutatás terén egy, a korábnál intenzívebb, összegző munkaszakaszt iktassunk be ebbe a folyamatba. A magyar nyelvpolitika, sőt a magyar nemzetpolitika szempontjából is roppant sürgetőnek tartjuk e feladat elvégzését, amelyhez a megfelelő szakmai feltetelek ugyancsak biztosítva vannak.

2. Hazai és nemzetközi tapasztalatok hosszú évtizedek óta bizonyítják, hogy nagy mennyiségű nyelvi adat kezeléséhez a digitális kultúra teremthet megfelelő alapokat, az adatbázisok online működtetése pedig további előnyöket adott ezen a téren. A helyneveknek mint lokálisan rögzített nyelvi elemeknek a feldolgozásában pedig a térinformatika fejlődése és szélesebb körű elterjedése nyitott meg új lehetőségeket. E tekintetben hosszú előkészítő munka előzte meg az MNH létrehozását: csaknem három évtizede már annak, hogy HOFFMANN ISTVÁN elsőként tanulmányt írt a digitális helynévi adatbázisok fontosságáról (1989). (Írásunkban mellőzzük az előzményirodalom tételes és módszeres felsorolását, mivel filológiai szempontból ezt itt nem látjuk feltétlenül szükségesnek. A kérdésben kevésbé tájékozott érdeklődők pedig – éppen a digitális technológiák alkalmazása révén – könnyen bővíthetik erre vonatkozó ismereteiket e tanulmány szerzőinek több helyen is hozzáférhető publikációs jegyzéke alapján.)

---

* Válasz MIKESY GÁBOR cikkére (2017). A tanulmány az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport programja keretében készült.

Jó évtizede már annak, hogy a Síkfőkúton évente megrendezett helynévtörténeti szemináriumokon (gyakran még az ugyanott megtartott őszi workshopokon is) rendre előjön a magyar helynévtár ügye. E tudományos diskurzusba bekapcsolódott a magyar helynévtudatásnak e kérdésben szinte minden érintett résztvevője határon innen és túl, és ott volt köztük szinte minden egyes alkalommal maga MIKESY GÁBOR is. Folyamatos eszmecserében, olykor élénk viták közepette csiszolódtak, formálódtak az elképzelések, míg nem 2015 őszén előálltunk konkrétan megfogalmazott programként is a Magyar Nemzeti Helynévtár ügyével. Egy ilyen elképzelésnek azonban természetszerűen nyitottnak kell lennie, ami magának a témának és a megvalósításának a folyamatos fölülvizsgálatát, finomítását is jelenti egyben.

Legutóbb 2017 decemberében a Magyar Nyelvstratégiai Intézet – amely megalapításától kezdve támogatja az MNH létrehozását – szervezett kerekasztal-beszélgetést e témában. A résztvevők itt elsősorban a fejlesztés fő irányairól, a megvalósítás nehézségeiről és lehetőségeiről cseréltek véleményt. A programban való részvételre az alábbi tizenkilenc intézmény magyar nyelvészettel foglalkozó kutatói kötelezték el magukat: a Babeş-Bolyai Egyetem Magyar és Általános Nyelvészeti Tanszéke (Kolozsvár), a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, a Debreceni Református Hittudományi Egyetem Kölcsey Ferenc Tanítóképzési Intézete, az ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke (Budapest), az ELTE Savaria Egyetemi Központ Nyelvtudományi Tanszéke (Szombathely), az Erdélyi Múzeum-Egyesület (Kolozsvár), az Eszterházy Károly Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke (Eger), a Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke (Budapest), a Konstantin Filozófus Egyetem Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézete (Nyitra), a Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, az MTA–DE Magyar Nyelv- és Névtörténeti Kutatócsoport (Debrecen), a Nyíregyházi Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, a Pannon Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke (Veszprém), a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszéke (Piliscsaba), a Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszéke (Komárom), a Szegedi Tudományegyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszéke, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Magyar Tanszéki Csoportja és Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontja (Beregszász).

A résztvevők köre azonban természetesen tovább bővíülhet. A programban a Debreceni Egyetem és az ott működő akadémiai kutatócsoport oktatói és kutatói vállaltak integratív szerepet. A fent említett tanácskozás résztvevői azt is egyértelműen megfogalmazták, hogy az MNH programja csakis jelentős anyagi támogatással hajtható végre. Úgy ítélték meg, hogy – abban az esetben, ha az optimális pénzügyi feltételeket sikerül megteremteni – legalább egy évtizedes intenzív munka szükséges ahhoz, hogy az MNH a magyar nyelvterület egészére vonatkozóan viszonylag bőséges adatállományt tartalmazzon.

Szándékosan nem fogalmazunk úgy, hogy a helynévtár „elkészüljön”. Az ilyen adatbázisok ugyanis a munka jellegéből, de még inkább a nyelv természetéből adódóan soha nem lehetnek „késznek”, nem tekinthetők lezártnak. Ez persze nem jelenti azt, hogy bármikor ne lehetne felhasználni az anyagukat a tudományos kutatásban. Meggyőződésünk, hogy az MNH a jelenlegi állapotában is teljes mértékben alkalmas arra, hogy betöltse a neki szánt feladatokat. Hogy mik lehetnek ezek, arról a későbbiekben még szólnunk.

3. Egy – optimális feltételek mellett is – évtizedes időtartamú kutatási programról van tehát szó, illetve jelenleg még sokkal inkább csak arról, hogy a program mellett elkötelezett kutatók el tudják-e egyáltalán érni azt, hogy elképzelésük megfelelő anyagi támogatásban részesüljön. Ennek eléréséhez és egyúttal a program sikeres megvalósításához is a feladatok sokasága között preferenciákat kell kijelölni, amelyeket ráadásul szükségszerűen nem csupán a tudomány belső értékviszonyai határoznak meg.

A fent említett decemberi munkaértekezlet résztvevői egyetértettek abban, hogy a munka fókuszába az elkövetkezendő években a határon túli térségeket kell helyezni. Elsősorban azokat a területeket, ahol a magyar nyelv térvesztése a legintenzívebben zajlik, vagy akár mára már le is zárult. Egy nyelvnek az emlékét valamely térségben ugyanis legtovább a helynevek őrzik meg, mivel egy részük gyakran beépül az ott megjelenő új nyelv szókészletébe is. A magyar helynevek feltárásának ilyenféle gondjairól tájékoztatta a szakmai eszmecsere résztvevőit T. SZABÓ CSILLA az erdélyi Aranyosmente helynévtárának létrehozása kapcsán. De fontosnak tartjuk a feltáró munkát Magyarország azon térségei esetében is, ahol előnyelvi helynévgyűjtés nem folyt korábban. Emellett az informatikai hátteret illetően is lényeges elhatározásra jutottunk. Az MNH a debreceni névkutatók által kifejlesztett adatbázison alapul. Részben más úton indultak el az ELTE kutatói: BÁRTH M. JÁNOS ezek alapján készítette el SZABÓ T. ATTILA erdélyi történeti helynévtárának adatbázisát (<http://eha.elte.hu>). Úgy gondoljuk, a két adatállományt olyan módon kell egyesíteni, hogy mindkét rendszer előnyeit megtartsuk, és a hátrányokat a lehető legjobban kiküszöböljük. Ennek eredményeképpen az MNH 800 000 névadatot fog tartalmazni, reméljük, már az egészen közeli jövőben.

4. Ezek a döntések a rövidebb távú stratégiát érintik, de nyilvánvalóan szervesen beilleszkednek a hosszabb távú, általánosabb érvényű elképzelésekbe is. Az alábbiakban ezekről kívánunk beszélni.

Az MNH megalapozását többféle irányból is el lehetett volna kezdeni. Kézenfekvő megoldásként választhattuk volna azokat a helynévfajtákat, amelyek igen jól dokumentáltak, alapos – akár tudományos igényű – feldolgozásban is részesültek. Ilyenek a településnevek, amelyek majd másfél száz év óta helységnevtárakban rögzítve hozzáférhetők, számos típusukat kitűnő monográfiák is feldolgozták. Ilyenek továbbá a tájnevek, amelyek nem túl nagy számúak ugyan, de a legkorábbi előfordulásuktól a legújabbakig kiváló szótár és feldolgozás készült róluk. Vagy ilyenek például az utcanevek (hivatalosan: a közterületek megnevezései), amelyeknek igen gazdag jelenlegi hivatalos állományát többnyire pontosan megtaláljuk a legújabb digitális térképeken is. Másfelől viszont választhattuk volna akár LIPSZKY JÁNOS nagyszerű térképének helynévanyagát vagy esetleg a Magyarország Földrajzinév-tára kevésbé kiváló, de legalább átfogó, Magyarország egészére kiterjedő adattárát is arra a célra, hogy az MNH adatállományának az építését vele megkezdjük. Ha így jártunk volna el, valóban számos nehézségtől megkíméltük volna magunkat, és kevésbé támadható, rögtön a munka elején is megbízhatónak tűnő eredményt produkálhattunk volna. Mégsem ezt az utat választottuk, mégpedig több okból sem.

A helynevek mint nyelvi elemek tudományos szempontból elsődlegesen nyelvészeti, speciálisan onomasztikai feldolgozást igényelnek. Az MNH-t ennek megfelelően elsősorban a nyelvtudomány szempontjait érvényesítve hoztuk létre, az adatbázis fő feladatának ugyanis azt tartjuk, hogy a nevek nyelvészeti-névtani feldolgozását segítse elő. Emellett – ahogyan ezt különböző helyeken ki is fejtettük – igyekszünk figyelembe venni a

névtár más irányú, mind tudományos, mind pedig gyakorlati hasznosítási lehetőségeit is. Az elsődlegesnek tekintett tudományos szempontok pedig egyértelműen azt diktálják, hogy a tudomány számára könnyebben hozzáférhető anyagokat hátrább soroljuk az MNH adatbázisának gyarapítási folyamatában.

Másfelől nyelvi okok is amellet szóltak, hogy más jellegű helynévanyagokra irányítsuk elsősorban a figyelmünket: a valós, élőnyelvi helynévhasználatra. A helynévállomány jelentős része ugyanis csakis ebben a formában létezik, csupán újabb kori jelenség az, hogy a helynevek bizonyos fajtáit a társadalom hivatalos formában is rögzíti: ilyenek a településnevek, a közterületi megnevezések és több makronév fajta is, de természetesen ezeknek is vannak a hivatalostól eltérő, beszélt nyelvi (például akár szlengnyelvi) változatai is. Azt mondhatjuk, hogy bármely nyelv helynévállományának nagy többsége beszélt nyelvi formában jött létre; a hivatalos névadás újabb kori névteremtő aktusa csak igen szűk névréteg esetében érhető tetten. Amikor tehát az élőnyelvi helyneveket kívánjuk rögzíteni, akkor ezzel a névkincs alapját tudjuk megragadni. Nyelvi gazdagságukat, sokféleségüket tekintve a névállománynak ez a legsokszínűbb része, ami nemcsak a tudományos feldolgozás szempontjából fontos, hanem azért is, mert egy adatbázis kereteinek kellően tágra szabásában ez a heterogenitás eleve előnyökkel jár. Élőnyelvi gyűjtések több mint másfél évszázada folynak a magyar nyelvterületen, ezek azonban értelemszerűen különböző színvonalúak, eltérő a tudományos hitelük és a felhasználhatóságuk.

4.1. Nyilvánvalóan az lenne az ideális megoldás, ha a mai magyar nyelvterület egészén (vagy még inkább a történelmi Magyarország területén) nagyjából egy időben végezhetnénk el az élőnyelvi helynévanyag felgyűjtését, hozzáátéve a korábban használatban volt, különböző forrásokból ránk maradt helyneveket is. Egy ilyen vállalkozás azonban aligha lenne megvalósítható: nemcsak finansziális tekintetben, hanem a szakmai háttér sem lenne elégséges ahhoz, hogy ez a munka akár több évtizedes távlatban is befejezhető legyen.

Ilyen – mondhatni az alapoktól induló – anyaggyűjtést és feldolgozást azokban a térségekben célszerű legfeljebb végezni, ahol helynévgyűjtő munka korábban még nem folyt. A lehetőségek is eltérőek, és ebből adódóan az eredmények is különbözni fognak azonban az egyes térségekben, a lakosság összetételétől, a történelmi hagyományoktól stb. függően.

Amikor a debreceni névkutató műhely elkezdte szorgalmazni az MNH ügyét, egy konkrét térségben belefogott a névgyűjtő munkába is. Ezzel egyrészt folytatni kívánta azt a munkát, amelyet az itteni elődök végeztek az ország keleti részén. A munka célja azonban nemcsak az volt, hogy egy névtani tekintetben fehér foltot eltüntessen a magyar nyelv helynévtérképéről, hanem egyúttal azt is be kívántuk mutatni, hogy a jelen körülmények között – és a kiválasztott térség kínálta lehetőségek mellett – milyennek gondolunk egy optimális helynévtárat. A BABA BARBARA szerkesztette Hajdú-Bihar megye helynevei I. A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás (2015) című kötet alapja a gyűjtés nyomán egybeállt digitális adatbázis volt, amely az MNH anyagába is belekerült. A több éves munkában kilenc képzett szakember vett részt, jórészt nyelvészek, de mellettük egy történész és egy térképész is. A két járás Magyarország területének alig százötvened részét jelenti, a magyar nyelvterület egészének értelemszerűen ennél is jóval kisebb hányadát teszi ki.

Nyilvánvaló, hogy reménytelen vállalkozás lenne ilyen igénnyel az MNH egészének összeállításához hozzáfogni. Természetesen erre egyetlen pillanatig sem gondoltunk, de reméltük, hogy a munka a konkrét eredményeken túl fontos módszertani tanulságokkal is

jár majd. Ebben a tekintetben nem is csalódtunk, mivel a helynévgyűjtő munka újabb kori szakaszában – amit mi az 1960-as évektől számítunk – felhalmozódott igen jelentős tapasztalatok egész sor új ismerettel is bővültek: főképpen a megváltozott életkörülmények, az új típusú határhasználat, a különböző településtörténeti viszonyok stb. következtében. Lényegesen más tapasztalatokra tettek szert viszont a fent már említett, Erdélyben – a fentiekől igencsak eltérő körülmények között – gyűjtőmunkát folytató kollégáink.

Mindebből arra lehet következtetni, hogy a jelenben folyó gyűjtőmunkát csak bizonyos tekintetben lehet közös elvek és módszerek alapján végezni, mert azt a helyi körülmények és lehetőségek nagymértékben befolyásolják. Ebből persze az is következik, hogy az így létrehozott anyagok, névtárak sem lesznek minden tekintetben egységesek. Ezt a helyzetet szükségszerű realitásként kell elfogadnunk.

4.2. Így kell tekintenünk a korábbi helynévgyűjtőmunkák sokféleségére is. Ezek egyenlenségét nem csupán az okozza, hogy az egyes anyagrészek különböző gyűjtőktől valók, és mások voltak az egyes kötetek szerzői, szerkesztői, továbbá a gyűjtőmunkák eltérő időben készültek stb., hanem a fent említett területi, kulturális stb. eltérések is okai a sokféleségnek, amely kétségtelenül minőségi különbségeket is takar.

E gyűjtőmunkák értékét, megbízhatóságát, tudományos hasznát megkérdőjelezni a fentiek ellenére sem lehet. Erre szakmai garanciát azok a kiváló nyelvészek adnak, akik ezeknek a névgyűjtőmunkáknak az ellenőrzését, szerkesztését, kiadását elvégezték, s akik közül sajnos már csak néhányan vannak közöttünk. A mai idősebb névkutató generáció tőlük tanulta ezt a szakmát, többen éppen a névgyűjtő munka terén tették meg első lépéseiket a tudományban. Aki kétségbe vonja a névtárak értékét, az tudós kutatók tucatjainak a tevékenységét minősíti értéktelennek és hiábavalónak. Ami persze egyesek véleménye szerint lehet, hogy így is van, de akkor tévedtek azok is, akik – kívülálló, e munkákban közvetlenül nem érintett szakemberekként – dicsérő recenziók százait tették közzé ezekről a kötetekről.

Ezek a névtárak nem olyan pontossággal tartalmazzák a helyneveket, ahogyan azzal számos helyzetben találkozunk. A települések belterületének szélén álló helységnevtáblán vagy a helység vasútállomásán a helynévnek pontosan, a hivatalosan rögzített formában kell szerepelnie úgy, ahogyan egy utcanévnek is az utcanévtáblán. Pontosnak kell a postai címezést is a borítékra írni, ha azt szeretnénk, hogy célba érjen a küldeményünk. A helynevekre azonban jellemző, hogy nem egyetlen formában, hanem többnyire változatokban léteznek, s ezeket mint nyelvi tényeket nem minősíthetjük jónak vagy rossznak, legfeljebb azt mondhatjuk róluk, hogy egyeseket például inkább az idősebbek használnak, mások főképpen az informális nyelvhasználat részei és így tovább. Sok helynévből az sem derül ki egyértelműen, hogy mekkora területet is jelöl valójában: van, aki itt, mások amott lévőnek mondják a határát. Van helyes válasz például arra a kérdésre, hogy pontosan hol húzódnak a Hortobágy határai? Vagy hogy meddig nyúlik a Szálka-halom? Természetesen nincs. Mint ahogyan az sem ritka, hogy egy patakot annyiféle néven említenek, ahány településen csak átfolyik, de akár még egyetlen falun belül is többféle névvel illetik az egyes szakaszait. Mi hát akkor az „igazi” neve? Nyelvi, kulturális, történeti szempontból értelmetlen a kérdés.

Az már viszont más probléma, hogy a társadalomnak egy idő óta érdeke fűződik ahhoz, hogy bizonyos esetekben megszüntesse ezt a sokféleséget, ha úgy tetszik, bizonytalanságot. Közismert dolog, hogy Magyarországon a 19–20. század fordulóján majd két évtizeden

át zajlott kiváló tudósok közreműködésével a településnevek hivatalos formájának megállapítása. Ehhez alapul természetesen a valós nyelvhasználat szolgált. A különböző térképeken is szükséges feltüntetni egy-egy patak nevét, mégpedig célszerűen egyetlen névformát alkalmazva a vízfolyás egészére. Folytathatnánk tovább a példákat arra vonatkozóan, hogy a hivatalos vagy valamiféle félhivatalos nyelvhasználat hogyan „tesz rendet” a fent említett „rendetlenségben”.

Ennek a rendtevének a bázisa – nem mindig közvetlen módon ugyan – az a hatalmas és felmérhetetlenül gazdag névtár, amelyet a magyar beszélők használnak, birtokolnak. Aki tehát azt gondolja, hogy ez a névkincs nem „a magyar névállomány gerincét” képezi, az nem ismeri a névrendszerek összefüggéseit, sőt általánosabban: a nyelv működésének és történetének mechanizmusát sem.

A helyneveket a valós nyelvhasználatban megragadni azonban nem mindig egyszerű feladat. A legnagyobb nehézséget talán annak a megállapítása okozza, hogy hol van a tulajdonnévi értékű helynevek és a közszoói helymegjelölések határa, de azt sem könnyű megmondani a mindennapi nyelvhasználatot vizsgálva, hogy a helynevek és az intézménynevek hogyan különíthetők el egymástól. Nyilvánvaló, hogy ezeket a kategóriákat egyértelmű kritériumokkal nem lehet meghatározni, és ebből természetesen következnek az is, hogy a névtárak sem tudnak egységes eljárást, megoldást alkalmazni a fenti kérdésekben. Célszerű, kézenfekvő megoldás az ilyen esetekben – mint bármely hasonló tudományos kutatásban – a kört tágabbra nyitni, hiszen így ezek a nem prototipikus jelenségek is vizsgálhatóvá válnak.

4.3. Azt, hogy MIKESY GÁBOR névfelfogása sok tekintetben nem egyezik meg azzal, ahogyan mi tekintünk a nevekre, több megjegyzése is nyilvánvalóvá teszi. Ő kiküszöbölendő, egy nemzeti helynévtárban elkerülendő problémaként utal arra, amit mi a nyelvhasználatnak, a helynév funkcionálásának az alaptermészeteként értékelünk. MIKESY GÁBOR értetlenül áll az előtt, hogy a helybeli lakosság által használt helynevek, vagyis „a helyi tájékozódásra épülő (egyszerűsítő, helynév-helyettesítő) adatok” „elsőbbiséget élveznek a lokális keretből kilépve, a nemzeti helynévtár szintjén is”. Pedig – folytatja a gondolatot – „általánosan ismert tény, hogy a hétköznapi beszéd egyszerűsít, és a helynevek esetében is megelégszik az adott helyen, adott szituációban minimálisan azonosító alakokkal, illetve tulajdonnévvel (is) bíró objektumok nevének pusztán köznévvé való helyettesítésével.” Ez a gondolatmenet ezer sebből vérzik. A névvariánsok használata ugyanazon objektum megjelölésére – mint fentebb is jeleztük – a nevek funkcionálásának legáltalánosabb, régtől meglévő tulajdonsága, s az, hogy egy-egy szituációban éppen melyik alakot használják a beszélők, számos körülménytől függ. Ezek használati értéke, gyakorisága persze lehet különböző, de afelől, hogy például a Hajdú-Bihar megyei Tépe helynévkincsében a *Dallasz* és a *Dallasz-tanya*, vagy a *Mérges* és a *Mérges-kert* elnevezések a „helynévség” szempontjából ugyanolyan értékű elemei a névrendszernek, aligha lehet bárkinek kétsége. És ez még akkor is így van, ha valamely térképen éppenséggel csak a *Mérges-kert* változat van feltüntetve, vagy egy szótárban ezt emeljük főcímszóvá.

De lássuk, mi is a helyzet azokkal a példákkal és helynévi státusokkal, amelyek MIKESY GÁBOR szerint ugyan „jól tükrözik a helyi élőnyelvi nyelvhasználatot”, de felveti, hogy vajon helyes-e előhozni őket a nemzeti helynévtárban, azaz „egy nyelv teljes névanyagának léptékében gondolkodva”!

A helyi névhasználat, a helyi viszonyok alapvető szerepük a név funkcionálásában: az *Állomás*, *Templom* stb. elnevezések (megjelölések) szerepeltetése a forrásokban és a digitális helynévtárban nyelvészeti szempontból tökéletesen helyénvaló eljárás. Miért gondolja bárki is, hogy ő pontosabban el tudja dönteni, mi minősül helynévi státusú elemnek az adott közösség nyelvében, mint maguk a névhasználók (vagy az azoktól a gyűjtést végző adatgyűjtők)? Az, hogy vannak ilyen típusú helynevek, aligha lehet kérdéses. Ebből adódóan pedig a tudományos kutatás szempontjait is maximálisan szolgálja egy olyan helynévtár, amelyben ezek a helynévhasználat perifériáján található megjelölések is helyet kapnak. Az persze más kérdés, hogy a gyűjtést végzők, ellenőrzők akár maguk is más-más állapotból közelítettek az ilyen megjelölésekhez, s ez szükségszerűen esetlegességekhez vezetett a forrásul szolgáló helynévgyűjteményekben is. De ez még önmagában nem jogosít fel bennünket arra, hogy az ilyen neveket, megjelöléseket elhagyjuk, esetleg más nyelvi struktúrában közöljük. Az sem érthető, miért nehezményezi MIKESY GÁBOR azt, hogy a gyűjteményekben és így a helynévtárban is „erősen dominálnak a pusztán helyi tájékozódás szempontjából jelentőséggel bíró helyjelölő nyelvi adatok”. A megfogalmazás által sugallt felfogás névelméleti tekintetben több vonatkozásban is aggályos. A helynevek egyik fontos jellemzője az erős lokális kötöttség, így aligha lehet azt egy gyűjtés (és az arra építő helynévtár) szemére vetni, hogy hemzseg a helyi tájékozódást segítő elemektől.

5. A fenti ismeretek, mondhatni névtani evidenciák alapján határoztuk meg a forrásoknak azt a körét, amellyel az MNH feltöltését meg kívántuk kezdeni. Választásunk az előzőekből következően első renden azokra a munkákra esett, amelyek újabb kori élőnyelvi gyűjtésen alapuló helynévanyagot tesznek közzé. Az 1960-as évektől főleg megyei és járási keretekben megjelenő vastkos kötetek ehhez kiváló és hatalmas mennyiségű adatot szolgáltatnak. A határon túli régiókban ilyenekkel kisebb számban rendelkezünk, ezért itt már a munka kezdetén is nagyobb hangsúlyt kapott a szórványosan elkészült és különböző helyeken megjelent anyagok területi elvek szerinti névtárrá rendezése és az MNH-ba történő beemelése. Fontosnak gondoltuk emellett azt is, hogy a Kárpát-medence legkorábbi magyar nyelvű helynévhasználatát is dokumentáljuk: ez módszertani szempontból is nehéz feladat, hiszen ezt a rendkívüli filológiai figyelmet érdemlő névállományt ugyanabban az adatkezelő rendszerben helyezük el, mint a más megközelítést igénylő élőnyelvi helyneveket. A névállományt a nevek előfordulásának időbeli szélső pontjaitól kiindulva – azaz lényegében az államalapítástól napjainkig – úgy kívántuk felépíteni, hogy az adatok a későbbiekben időben egymás felé közelítve végül összeérjenek, és pontosan mutassák az egyes helyek megnevezésének időbeli változását is. Már a közeljövőben is sokat várunk ezen a téren SZABÓ T. ATTILA digitalizált névadatainak a beépítésétől, főként amiatt, hogy ezek egy köztes időszakot képviselnek, és a hozzájuk való viszonyulás módszertani tekintetben is az előző névcsoportokétól különböző közelítésmódot követel meg. A fentiekből is kirajzolódóan az MNH tudatosan vállalja azt a feladatot, hogy rendkívül heterogén forrásanyagokból építsen egységes szerkezetű helynévtárat.

Ahogy magától értetődőnek látjuk azt, hogy például a Tihanyi alapítólevélből az abban használatos formában, betűhíven vesszük át az adatokat az MNH-ba, ugyanúgy az ott található formában közöljük az újabb kori forrásoknak – például az 1970-es években megjelent helynévgyűjteményeknek – az adatait is. E modern kori anyagoknál a filológiai hűség ugyanolyan fontos követelmény, mint a régebbiek esetében. Ezt a törekvésünket

azzal is kifejezzük, hogy az MNH Magyar Névarchívum részében közzétesszük magukat a forrásként szereplő anyagokat is. Itt bárki az eredeti adattár kontextusában vizsgálhatja meg a neveket.

Egy adatbázissal szemben fontos követelmény, hogy benne lehetőleg ne veszítsünk információt az eredeti forrásokhoz képest. Ezt az általunk használt rendszer teljes mértékben biztosítja is. Az adatbázis mindig azt mutatja be, amit feltöltöttek bele: ha ez egy 1970-es években kiadott gyűjtés, akkor annak az anyagát; így a mai utcaneveket ebben értelemszerűen nem fogjuk megtalálni. És gyakran még a hivatalos településnévformákat sem. Nem azért, mert ezeket nem tartjuk fontosnak, hanem azért, mert – a fentiekben kifejtetteknek megfelelően – a források szerint haladunk a névanyag feldolgozásában.

Kétségtelen, hogy a névgyűjtemények adatállományainak a rögzítésében a mikrotoponimákra koncentráltunk, s a településnevekre és magukra a településekre vonatkozó információk bizonyos mértékig sérültek: a névgyűjtemények által a településekről adott ismeretek ugyanis kimaradtak a digitális állományokból (ez látható például *Csokonyavisonta* esetében, és ez minden településnév kapcsán következetesen így van). Ez valóban olyan hiányosság, amit korrigálnunk kell, s mivel maguk a hiányzó információk digitális formában is a rendelkezésünkre állnak, e korrekció megvalósítása nem jelent nagy nehézséget. Köszönjük MIKESY GÁBORNAK, hogy erre a problémára felhívta a figyelmünket. Az az állítás ugyanakkor, hogy a településneveket nem tartanánk a „nemzeti névkincs jelentős részének”, természetesen nem igaz, hiszen e helyfajta megnevezései ott szerepelnek az MNH-ban, legfeljebb a rájuk vonatkozó információkban mutatkoznak egyoldalú ismeretek.

Fontos alapelveként rögzítettük azt is, hogy a forrásokból az adatbázisban neveket nem hagyunk el, az adott térségre vonatkozó névállományt pedig akkor bővítjük csak, ha egy odatarozó újabb forrást is beemelünk az MNH anyagába.

Ez a kérdés MIKESY GÁBOR bírálatának számos pontján előkerül, jó néhány olyan problémát érintve, ami erre a döntésünkre vezethető vissza. Ha az adott objektumnak később vagy más típusú forrásokban (pl. térképeken) más neve szerepel; ha a települések összevonása áll egy-egy újabb névforma keletkezésének hátterében; ha egy korábban önálló települést egy másikhoz csatoltak; vagy ha azok esetleg kiváltak egy másik településből stb., az adatokat mindig annak megfelelően rögzítjük, ahogyan azok a forrásmunkákban megjelentek, s nem lépünk túl az általuk adott információkon. Ezért van például Hobol névanyaga Szigetvár, Mánfáé pedig Komló alatt; míg ezért szerepel Görgetegtől külön Kuntelep, illetve Marcalitól külön Bize névállománya. Ez az anyag nem „rendezetlen”, hanem – koncepciónálisan – azt a rendet követi, amit a forrásmunkák alkalmaznak.

MIKESY GÁBOR azt is a szemünkre veti, hogy nagyvonalúan átlépünk az adatok „legújabb időkre vonatkozó relevanciaértékén”. Hogy ez pontosan mit jelent, a példái mutatják meg: az „önkényuralmi rendszerekre utaló” nevek szerepeltetéséről van szó, amelyek „a magát nemzeti helynévtárnak nevező honlapon újjáélednek, és a magyar nép és nyelv teremtő fantáziája tanújeleként kanonizálódnak”, és mindez 2017-ben – fűzi hozzá MIKESY. Természetesen ez a körülmény is azzal van összefüggésben (és ezt MIKESY GÁBOR pontosan tudja), hogy az alapul szolgáló források mikori gyűjtéseket tartalmaznak. Ezek az adatok azonban minden esetben pontos évszámmal megjelölve vannak rögzítve az MNH honlapján, és még csak véletlenül sem szerepel előttük soha 2017. Ezeket a neveket tehát nem mi teremtettük, kanonizálni sem akarjuk őket, de annak a korszaknak, amelyben

születtek és funkcionáltak, fontos tanújelei, így pedig magától értetődően – a többi történeti adattal együtt – ott van a helyük a nemzeti helynévtárban.

Arról, hogy a megyei-járási névgyűjteményekkel kezdjük meg az MNH építésének munkáját, jól átgondolt, a fentiekben bemutatott érvekkel megtámogatott koncepció alapján határoztunk (amit egyébként az említett találkozónak, megbeszéléseknek köszönhetően MIKESY GÁBOR a kezdetektől, a formálódásától fogva pontosan megismerhetett, és ellene kifogásokat soha nem emelt), és a döntésünket továbbra is megalapozottnak és indokoltnak látjuk.

A koncepció kapcsán lehetnek persze közöttünk viták: mi – számos, az előzőekben kifejtett okból, az előnyöket és a hátrányokat is aprólékosan mérlegelve – ezt a megoldást választottuk, MIKESY GÁBOR viszont más módszert látott volna üdvözítőnek. Azt állítani azonban, hogy a „szükséges és korrekt tájékoztatást hiába is keressük”, félrevezető, hiszen az erre vonatkozó tájékoztatás több helyen is szerepel: ott található ez a Magyar Névérték honlapján (<http://mna.unideb.hu/>) éppúgy, mint az MNH nyitó oldalán (<http://mnh.unideb.hu/>). Az előbbi helyen maguk a forrásanyagok vannak megyei keretekben, településenként bemutatva szöveghű és a feldolgozás módszeréről is tájékoztatást nyújtó Excel-fájlok formájában. Érdekes módon ez előtt az oldal előtt MIKESY GÁBOR „nagy elismeréssel adózik”, pedig valamennyi, általa jelzett probléma gyökere éppen itt van: ezen az oldalon láthatók a feldolgozás folyamatai, s ezek az anyagok azok, amelyek aztán a digitális helynévtárba bekerülnek. Az MNH használói itt is kapnak információkat arról, hogy milyen adatállomány szerepel jelenleg a névtárban. „A helynévtárba egyelőre csak nyomtatásban megjelent névgyűjtemények helyneveit vettük fel. [...] A honlapon való közzététel településenként történik, a települések megyék alá vannak besorolva, annak a közigazgatási állapotnak megfelelően, ahogyan az a gyűjtemények keletkezési idejében, döntően az 1960-as–1980-as években fennállt, s amely rend szerint a helynévanyagokat a megjelent megyei, illetve járási kötetek tartalmazzák. Ha a közzététel valamely tájegységnek megfelelően történt, a települések a szerint vannak besorolva.” De nem marad el a feldolgozott és feldolgozandó névanyagokról való tájékoztatás az MNH nyitó oldaláról sem. „A névtár elsősorban szakemberek által korábban összegyűjtött és közzétett anyagokat dolgoz fel mind a mai, élőnyelvi, mind pedig a történeti forrásokból. Emellett azonban a névtár munkatársai a maguk által végzett gyűjtésekkel is gazdagítják az adattárat. A Magyar Nemzeti Helynévtár adatokkal való feltöltése folyamatosan zajlik.” Sajnálatos, hogy MIKESY GÁBOR figyelmét ezek az információk elkerülték.

A feldolgozott források kiegészítésének gondolata természetesen bennünk is felmerült már a korábbiakban is. Mi magunk is úgy látjuk ugyanis, hogy például az 1970-es években megjelent gyűjtemények – részben a közben eltelt idő, részben a megváltozott technikai lehetőségek miatt – pontosításra, aktualizálásra szorulnak. A munka egy korábbi szakaszában éppen ezért kísérleti jelleggel, tapasztalatszerzés céljából aktualizáló gyűjtőmunkát végeztünk egy tucatnyi baranyai és somogyi településen. Ezzel a módszerrel feltárható volt, hogy mely nevek vannak használhatban a majd 50 évvel ezelőtt felvett adatokhoz képest, milyen nevekkel bővült azóta a névállomány, és a helynevek lokalizálását is korszerű eszközökkel lehet elvégezni. A tapasztalatok azt mutatták, hogy e munkára nagy szükség van, mivel lényegesen kitágítja a névtár felhasználási lehetőségeit. De azt is megismertük a kísérlet révén, hogy milyen személyi és anyagi feltételeket követel meg a feladat elvégzése. Úgy tapasztaltuk, igen jelentőseket.

Ennek következtében döntöttünk úgy, hogy ezt a kiegészítő, pontosító munkát nem soroljuk előre a feladatok között, hanem – a fentiekben említett indokok alapján – a teljesen feltáratlan területekre összpontosítjuk a figyelmet. A későbbiekben (ha azt a finansziális feltételek is lehetővé teszik) végezhethjük el az anyagok kiegészítését és aktualizálását. Mi örülnénk a legjobban annak, ha mindez már a program által kijelölt következő évtizednyi időszakban valóra válhatna. De nem mondtunk le arról sem, hogy esetleg más, a hagyományos módszerektől eltérő módon, a digitális kultúra felhasználásával, jóval kisebb költségekkel végezzük el az itt említett feladatot, s erre vonatkozóan már vannak is ígéretes kezdeményezéseink.

Ezzel együtt a lokalizáció kérdésében is igyekszünk előrelépni. A lokális paraméterek ugyanis a névgyűjteményekben közölt térképvázlatok alapján kapcsolódtak az egyes adatokhoz, s azok – a Hajdú-Bihar megyei adatok kivételével – távolról sem tekinthetők pontosaknak, ahogyan erre a MIKESY GÁBOR által idézett, de szerinte nem kielégítően informatív mondattal utalunk is. Kétségtelen, hogy jelenleg ezek a térbeli ábrázolások az adott településhez tartozáson túl az adott név által jelölt helynek csak pontatlanul jelölik meg a helyzetét. Ez a nyelvészeti vizsgálatok számára elegendő – s mint azt hangsúlyoztuk, az MNH elsősorban tudományos, közelebbről nyelvtudományi célokat szolgál –, de valóban nem alkalmas a helyek pontos azonosítására. Ebben előrelépést nyilvánvalóan csak a helyszíni kiegészítő, ellenőrző gyűjtés hozhat.

6. Az MNH az élőnyelvi helynevek mellett a névgyűjteményekben szereplő történeti adatokat is szerepelteti a megfelelő évszám és a betűhív alak megadásával. Ezek pontos forrásait ugyanakkor az általános felhasználóknak szánt oldalon valóban nem adjuk meg, ezt csupán a most készülő kutatói verzióban szándékozunk megjeleníteni. Azt ugyanakkor, hogy a névadathoz a forrás is hozzátartozik, az adatállományban már a jelen állapotában is, a Magyar Névarchívum honlapján a Magyar Névarchívum Adatbázis menüpont alá feltöltött Excel-állományok Forrástípus mezőjében szereplő forrásmegadások jelzik. Ezek az információk a köznapis felhasználók számára azonban aligha szükségesek, a közlésüket ezért az adatlapokon mellőztük. Konkrétan ez tehát azt jelenti, hogy az MDH újkori moduljában Abaliget legkorábbi adataként az 1752-ből származó *Abaligeth* szerepel anélkül, hogy ennek a forrását itt jeleznénk. Ha azonban bárki magát az adatot meg kívánja az eredeti forrásban találni, az említett Excel-állományban szereplő információk alapján megteheti (a forrástípus mezőben szereplő információ és a megfelelő rövidítésjegyzék alapján ennek az adatnak például a forrása: Baranya Megyei Levéltár Conscriptio Domestica 43–47. kötet, 1752). Minderről az MNA honlapja tájékoztatja tehát a felhasználókat.

Persze ha a névgyűjtemény hibásan rögzíti a történeti forrásokból az adatokat, akkor azok – a fentiekben mondottakból következően – az MNH-ban is hibásan szerepelnek. Ezek az esetleges (és ritka) korábbi feldolgozási hibák majd akkor lesznek kiküszöbölhetőek, ha az érintett források anyaga bekerül az MNH állományába. Azok a MIKESY GÁBOR által felsorolt példák mindazonáltal, amelyek „inkorrekt” voltára hivatkozva „néhány próbaszerű keresgélés” után úgy becsüli, hogy sokezres nagyságrendben vannak jelen a hibásan feltüntetett történeti adatok az adatbázisban, „átszöve az MDH egész állományát”, nos, azok az adatok pontosan úgy szerepelnek az MDH-ban, ahogyan a névgyűjteményben, csak MIKESY GÁBOR nem megfelelő adatlapokat nézett meg, és azokat nem vetette össze a forráshú alapfájljal és az Excel-állománnyal (vagy akár magával a gyűjteményes kötettel). Ha ugyanis így járt volna el, akkor meggyőződhetett volna arról, hogy az MDH honlapja

pontosan közli a névgyűjteményekben szereplő adatokat: ott található például Csokonya-
visonta település alatt az 1865. évi térkép hiányolt *Derczis tó* adata éppúgy, mint az
1864-es PESTY FRIGYES-féle gyűjtés *Dercs-tó* névadata. De a *Rókahegyi d* adat sem azo-
nos azzal, amivel MIKESY GÁBOR azonosítja: ez ugyanis megint csak nem az 1865. évi
kataszteri térképről, hanem az 1864-es PESTY-féle gyűjtésből származik. Szó sincs tehát
„inkorrekt” évszámmegjelölésről és hibás adatról. A varászlói *Pati híd puszta* adattal
pontosan ugyanígy áll a helyzet: nem abból a forrásból való a névgyűjteményben és az
MDH-ban szereplő adat, ahonnan MIKESY GÁBOR adatozza a *Pusztá Pathihid* formát (egy
azonos évből való kataszteri térképről), hanem PESTY gyűjteményéből. Az is erős csúsztatás,
hogy az MDH ezt az adatot *Pati-híd-pusztá*-ként vette fel: az adatlapról származó
kivágás is mutatja, hogy az adat pontosan megegyezik a PESTY által közölt formával,
pusztán a helynév „táblaneve” az általunk standardizált *Pati-híd-pusztá*.

7. Ez utóbbi példa pedig már át is vezet bennünket a standardizálás kérdéséhez, ah-
hoz a problémához, amelynek ügyében MIKESY GÁBOR ugyancsak szót emel, noha érvei
nem egészen mentesek az ellentmondásoktól. Mivel a standard alakok használatát a helynév-
tárban több szempontból is fontosnak gondoljuk, illetve a bíráló írásban is több szinten
előjön, ennél a kérdésnél érdemes hosszabban is elidőzni annak érdekében, hogy állás-
pontunkat meggyőzően kifejthessük.

Mindenekelőtt azt jelezzük, hogy az eljárásunkat megkérdőjelezni hivatott informá-
ciók nem egészen pontosak. Csoma anyagában például nem olyan történeti adatok szere-
pelnek az általunk *Közép-dűlő* névvel „táblanevezett” hely neveiként, mint amiket MIKESY
GÁBOR megjegyyez, hanem ezek: 1852: *Közép d*; 1860, 1891: *Szabadira közép*; 1864: *Közep*.
A *Közép-dűlő* névforma tehát ott szerepel a variánsok között, és mi – több szempontot
mérlegelve – ezt emeltük fővariánssá. (A névváltozatok közül a fővariáns kijelölésének
szempontjairól ugyancsak tájékozódhatnak az érdeklődők a honlapon szereplő útmutatóból.)
MIKESY GÁBOR „csinált nevek”-ként utal az efféle választásainkra, és még inkább kár-
hozattja azokat a névformákat, amelyeket nyelvjárási adatok standardizálásával alkot-
tunk meg. Pedig ennek a döntésnek a hátterében is igen egyszerű és praktikus okok hú-
zódnak meg. Bizonyos értelemben úgy tekintünk a digitális helynévtárra, mint egy
multifunkcionális szótárra. A szótárban pedig az alakváltozatokat, szinonimákat, variáns-
okat tömörítő szócikkek élén címszó áll ugyanúgy, ahogyan a többféle néven ismert telepü-
lések névváltozatai közül is csak egy szerepel a helységnevtáblán. Innen való egyébként
a *táblanév* terminus is az adatbázisunkban, bár ezt természetesen nem csak településekre
vonatkozóan használjuk: tulajdonképpen a táblanév köti össze az egyazon hely neveként
szereplő névváltozatokat. A nyelvi adatokat pedig nemcsak betűhíven közöljük az adat-
bázisban (hangsúlyozzuk: ez minden esetben ott szerepel!), hanem azokat standardizált
formában, mintegy címszószerűen is megadjuk. Ugyanolyan okokból határozzuk meg a
Tölös, *Eresztvény* stb. helynév *Tölgyes*, *Eresztvény* stb. standard alakját, amilyen okokból
a TESz. (vagy bármely nyelvtörténeti szótár) is *telek*, *föld*, *völgy* stb. címszó alatt közli a
régikorok *teluk* [telük], *welg* [velgy], *feld* [feld] stb. adatait. Ennek praktikus okai
vannak: az adatbázis összes olyan helyneve megtalálható így a keresés funkcióval, amely
a *tölgy*, *eresztvény* stb. lexémákat tartalmazza. Efféle standardizálás nélkül sokféle alakra
kellene keresnünk akkor, ha az adott lexémák összes adatát együtt szeretnénk látni.
Mint ahogy az adott helynév forrásokbeli betűhív alakja minden esetben szerepel az adat-
lapon, a standard forma megállapításával információt semmiképpen nem veszítünk, pláne

nem torzítunk, viszont ez az eljárás az adattár tudományos célú használatát jelentősen megkönnyíti.

Mindezek alapján eltűzöttnek, sőt kifejezetten sértőnek tartjuk MIKESY GÁBOR álláspontját, miszerint „névkultúránk szempontjából igen fontos lenne a helyi közösségeket megóvni az MNH használatától, nehogy romlott változatnak tartsák generációkon át öröklött helyneveiket.” Meglehetősen ellentmondásos ezt éppen attól olvasni, aki ezeket a helyi közösségek által használt „népi” neveket nem tartja alkalmasnak arra, hogy „önmagukban a magyar névállomány gerincét képezhessék”. A helyi közösségeket az MNH-tól aligha kell óvni, mert éppen az ellenkezője történik annak, mint amit MIKESY vizionál: azokon a településeken, ahol a Hajdú-Bihar megyei helynévgyűjteményt és vele együtt az MNH-t bemutattuk, a helyi közösségek természetesnek vették azt, hogy például az *i*-ző nyelvjárási alakok standard formában szerepelnek a szótárban (címszóként) és az MNH-ban is (az adatlap élén vagy a térképen), de örömmel látták, hogy az élőnyelvi adatok között ott vannak az *i*-ző *Igett-laponyag*, *Igett-tó* típusú beszélt nyelvi formák is. Ezt a kettősséget olyan természetesnek veszik a helyi névhasználók, hogy aligha kell őket attól féltetni, hogy meglátva az ilyen megoldásokat „romlott”-nak tekintenék a saját nyelvjárásukat vagy névhasználatukat. Meglehetősen hamisan cseng ez az aggodás MIKESY GÁBORTÓL.

A családnevek helynevekbeli előfordulásának rögzítésében ugyanígy jártunk el: adatként megtartottuk azt a formát, ahogyan a helyi beszélők használják, használták a nevet, standardizált alakként viszont törekedtünk a családnév megfelelő helyesírására. Így szerepel például Drávatamason a *Tasi-körösz*t 1974-ből való adatként, standard alakként viszont a *Thassy-kereszt* áll, Felsőnánán a *Volf-tanya* adatként 1981-ből, a *Wolf-tanya* pedig ennek a standard alakjaként, Bonyhádon a *Kón-ház* szintén 1981-ből való beszélt nyelvi adatként, illetve a *Kohn-ház* ennek standard formájaként. Ezt a megoldást – némileg ellentmondásosan – MIKESY GÁBOR éppúgy ostromozza, mint a nyelvjárási formák standard alakjának megállapítását – csak éppen a másik irányból: itt a beszélt nyelvi alakok adatként közlésével nem ért egyet. Hogy is van hát akkor mindez? A *tölös*, *eresztény*, *körtélyes* stb. tájszavak, nyelvjárási alakok adatként való megtartása mellett a *tölgyes*, *eresztvény*, *körtvélyes* formában való köznyelvi változat szerepeltetése súlyos hiba, s ezért a felhasználókat óvni kell a névtár használatától, nehogy „romlott” alaknak tartsák a saját neveiket, a családnevek kapcsán viszont a helyi beszélt nyelvi változat felvétele „a helytörténeti jelentőségű” családnevek „gondatlan” közlését jelenti függetlenül attól, hogy ott szerepel a standard formája is? Ezt a logikailag nem túl kidolgozott érvelést látva fölmerülhet a kérdés: vajon mennyire valósak MIKESY GÁBOR aggodalmai akár az egyik, akár a másik nézőpontból is.

Arra viszont joggal mutatott rá MIKESY GÁBOR írása több pontján is, hogy a több százezres adatállományban a standard formák megállapításában, illetve a név adatok helyesírásában mutatkoznak következtelenségek és esetlegességek. Ezek száma az adatok bővülésével még nőhet is, de a bővítés az összevetések révén egyúttal lehetőséget ad a következtelenségek folyamatos kiküszöbölésére is.

Ami pedig a nevek helyesírásai kérdéseit illeti, ezekről itt nem kívánunk bővebben szólni. A helynevekre ma érvényben lévő – hihetetlenül bonyolult, ám számos problémára egyértelmű megoldást mégsem kínáló – helyesírás szabályozás, úgy látjuk, komoly változtatásra szorul. Az ezzel kapcsolatos elképzeléseinket azonban más keretek között kívánjuk kifejteni. Azt is hangsúlyozniuk kell végezetül, hogy MIKESY GÁBOR bírálatának

minden apró részletkérdésére e helyütt nem térünk ki, elsősorban azokra a problémákra koncentráltunk, amelyeknek általánosabb (koncepcionális) vonatkozásai is vannak.

8. Ahhoz, hogy az MNH programját értékeljük, ismerni, érteni kell azokat a problémákat, amelyeket ennek során meg kell oldani, látni kell azokat a törekvéseket és célokat, amelyeket a program elé kitűztünk. Noha a program elindult, ezekről természetesen továbbra is lehet vitázni, lehet gondolkozni a szükséges változtatásokon. A program a kezdeteknél tart, az MNH fejlesztése nemcsak a névanyag bővítését, gyarapítását kell, hogy jelentse, hanem magának a kereteknek a finomítását, módosítását is feladatnak tekintjük. Reményeink szerint az MNH gazdagodásával, pontosításával együtt a benne kétségkívül meglévő hibák közül is számos kiszűrhető lesz. Hibátlan, tökéletes persze soha nem lesz ez a gyűjtemény sem. De hisszük azt, hogy a program előrehaladtával egyre több lesz a tudományos haszna, hozadéka, és egyre jobban fogja szolgálni a mindennapi élet különböző területeit is. Mindez persze csakis abban az esetben válhat valóra, ha a program finanszírozását meg tudjuk teremteni.

Lexikográfiai hasonlattal élve azt mondhatjuk, hogy a magyar helynevek állományának feltárása jelenleg nagyjából abban a fázisban van, mint ahol a magyar szótárírás a közszók dokumentálása terén a 19. század elején állt. Úgy látjuk, hogy az MNH tudománytörténeti értelemben olyasféle funkciót láthat el majd a maga terén, mint amelyet CZUCZOR GERGELY és FOGARASI JÁNOS szótára a 19. század második felében betöltött, megtestesítve a magyar szókincs első nagy összegző alkotását. A maga hibáival és erényeivel együtt. Ez a mű mindazonáltal évszázados távlatban is alapja, kiindulópontja maradt az egyre gyarapodó, gazdagodó magyar szótárirodalomnak.

A Magyar Nemzeti Helynévtár az első olyan vállalkozás, amely a közszavakénál is jóval bővebb magyar helynévkincs viszonylagos teljességét kívánja dokumentálni. Ha ez a törekvés egy évtized múltán megvalósulhatna, úgy e mű biztos alapja lehetne a további, egyre differenciáltabb, sokrétűbb feldolgozásoknak. Meggyőződéssel valljuk, hogy ha ezt a hatalmas vállalkozást lehetőségünk lesz végigvinni, megvalósítani, akkor ez a magyar onomasztika ma is érzékelhetően meglévő nemzetközi presztízsét tovább fogja erősíteni.

Hivatkozott irodalom

BÁBA BARBARA szerk. 2015. *Hajdú-Bihar megye helynevei 1. A Hajdúböszörményi és a Hajdúhadházi járás helynevei*. A Magyar Névtár Kiadványai 35. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen.

Erdélyi Helynévtörténeti Adattár és interaktív névföldrajzi atlasz = <http://cha.elte.hu/>

HOFFMANN ISTVÁN 1989. Számítógépes helynévtörténeti vizsgálatok a KLTE Magyar Nyelvtudományi Tanszékén. In: BALOGH LAJOS – ÖRDÖG FERENC szerk., *Névtudomány és művelődéstörténet. A IV. magyar névtudományi konferencia előadásai Pais Dezső születésének 100. évfordulóján*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 183. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 103–107.

HOFFMANN ISTVÁN – TÓTH VALÉRIA 2015. Magyar Nemzeti Helynévtár. *Névtani Értesítő* 37: 195–202.

Magyar Nemzeti Helynévtár = <http://mnh.unideb.hu>

Magyar Névtár Kiadványai = <http://mna.unideb.hu/>

MIKESY GÁBOR 2017. A Magyar Nemzeti Helynévtárról. A koncepció és a megvalósulás problémái. *Névtani Értesítő* 39: 155–167.

HOFFMANN ISTVÁN

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9926-7674>

Debreceni Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

TÓTH VALÉRIA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0822-591X>

Debreceni Egyetem

Bölcsészettudományi Kar

ISTVÁN HOFFMANN – VALÉRIA TÓTH, What is the purpose and mission of The Hungarian National Toponym Registry?

This reply article is intended not only to react to the problems indicated in GÁBOR MIKESY'S review, but also to highlight some important notions not emphasized appropriately so far in connection with The Hungarian National Toponym Registry. The road to the present form of the database is examined, but it is also stressed that the establishment of such an enormous collection of place names can only be the result of a very long process. The professional consensus behind the registry is also outlined. The point of view that the core of the Hungarian place name stock is constituted by the toponyms used by speakers of Hungarian as their mother tongue is formulated. Simultaneously, however, these names are not separable from the other groups of the Hungarian vocabulary. Based on this, the authors justify their chosen approach to building the database, criticised by MIKESY, emphasizing the scientific value of the utilized source documents. The second part of the paper discusses some factual questions raised in the critique, mainly from a theoretical point of view.